

Estudi del xipella a la Baixa Segarra

*Isaura Solé i Boladeras**

Paraules clau: *Baixa Segarra, dialectes, xipella, Santa Coloma de Queralt, Savallà del Comtat, Segura, les Piles, Talavera.*

INTRODUCCIÓ

El “xipella” és una mena d’“envà dialectal” entre el català oriental i el català occidental; no és ben bé un subdialecte degut a la seva modesta caracterització, sinó més aviat una isoglossa discontinua de caràcter fronterer. Aquesta franja lingüística s’estén des de l’Alt Urgell fins a la Conca de Barberà passant per la Segarra i la Baixa Segarra.

El tret més característic d’aquesta parla consisteix en el tancament de la /ə/ final en [i], tant en posició lliure final com travada donant lloc a frases com “Mari lis sopis són calentis – Doncs bufa-lis que seran fredis”, atribuïda (amb cert to burleta) als parlants de bastants pobles de la Conca de Barberà.

He triat aquest tema perquè sempre m’ha interessat saber més de la llengua que, malauradament, s’està deixant de parlar al meu poble, Santa Coloma de Queralt, i als pobles del voltant (Savallà, Segura, les Piles, Talavera...), és a dir, la Baixa Segarra; i perquè vull que la gent que em pregunten de què tracta el meu treball no em preguntin “sobre què?” quan els dic “sobre el xipella”. Sempre he tingut curiositat per saber per què quan dic “siroll”, “dixar” o “mixó” se sorprenden en segons quins llocs o, fins i tot, per saber per què la gent se’n burla.

M’ha estat fàcil trobar informació de la part teòrica, ja que s’ha fet diversos estudis sobre el xipella i bastants dialectòlegs el tenen en compte.

La part de recerca està basada en entrevistes a parlants de la Baixa Segarra que ja sabia a priori que tenien aquesta pronúncia i que en conservaven els trets característics. Al principi em va costar trobar gent que “xipellegés” però després, quan hi va haver gent que sabia que jo buscava persones que “parlessin amb la i” em va resultar més fàcil trobar-ne.

* Aquest article és el resum del treball de recerca de Batxillerat realitzat sota la tutoria de la professora Angelina Nogués. Va obtenir el I Premi de Recerca Jove de l’Escola Universitària d’Enginyeria Tècnica i Industrial d’Igualada en l’àmbit social i humanista. També va tenir ex-aequo el tercer premi Narcís Feliu de la Penya que la Universitat de Vic otorga als treballs de recerca de Batxillerat de Catalunya (2008).

ÍNDEX

Introducció

1. El xipella. Una parla dialectal

1.1. Característiques del català central

1.2. Característiques del català nord-occidental

1.3. Característiques del xipella

1.3.1. Trets lingüístics que el xipella comparteix amb el tarragoní

2. Estandardització i pèrdua

2.1. Factors sociolingüístics

3. Treball de recerca

3.1. Característiques de la zona estudiada

3.2. Metodologia

3.2.1. Mètode d'interrogació

3.3. Entrevistes i comentaris individuals

3.4. Resum de dades

3.4.1. Tancament de /e/ en [i] en la conjugació verbal

3.4.2. Classificació general de dades

3.5. Comentari general

4. Conclusions

Bibliografia

Agraïments

1. EL XIPELLA. UNA PARLA DIALECTAL.

Entre el català oriental i el català occidental, el “xipella” forma com una mena d’envà dialectal. Degut a la seva modesta caracterització, no es tracta ben bé d’un subdialecte sinó més aviat d’una isoglossa¹ discontinua de caràcter fronterer.

Aquesta franja lingüística entre el català central i el nord-occidental s’estén des de l’Alt Urgell fins a la Conca de Barberà amb punts importants com Tuixén (Alt Urgell), les Oluges (Segarra), Santa Coloma de Queralt, les Piles... (Alt Gaià), Barberà de la Conca, Blancafort, Solivella i una part de l’Espluga de Francolí, la sobirana (Conca de Barberà)².

Enmig d’aquesta última zona hi trobem Sarraí on, segons Plaza³, no s’observen característiques pròpies de la parla xipella i, per tant, no l’hi hauríem d’incloure.

Deixant de banda l’aspecte geogràfic i entrant en el lingüístic, tot i tenir una modesta caracterització, segons diversos dialectòlegs, és preferible “englobar aquesta parla dins el subdialecte tarragoní, perquè des de molts punts de vista són coincidents”, excepte en alguns aspectes que veurem més endavant. En tot cas, el fet que el xipella sigui un parlar de transició entre els dos blocs dialectals, més concretament entre el català central i el català nord-occidental, fa que participi d’ambdós.

1.1. Característiques del català central

El català central s’estén per les conques dels rius Fluvià, Ter, Tordera, Besòs, Llobregat, Foix, Gaià i Francolí i llurs afluents. La frontera amb el català nord-occidental coincideix amb la de la divisió entre dialectes orientals i occidentals, i la frontera amb el català septentrional varia segons els criteris aplicats: el de la desinència de primera persona del present d’indicatiu en -o (pronunciada u o uc) tanca el català central en una línia que va de Gisclareny fins a Cadaqués, passant per sota Ripoll, Olot, Besalú, Sant Llorenç de la Muga i Mollet; per altres trets, el límit s’acosta o coincideix amb la frontera política entre els estats espanyol i francès; de fet, la faixa compresa per la Cerdanya i la part septentrional del Ripollès, de la Garrotxa i de l’Alt Empordà forma una zona de transició cap al català septentrional.

El vocalisme àton es caracteritza per la neutralització o /u en [u] (*posar* [puzá]) i la neutralització en [ə] de *a* i *e*, trets comuns a tot el català oriental (llevat del mallorquí pel que fa al tancament de la *o* en *u*). En el vocalisme tònic destaca l’obertura en [ɛ] de la *e* tancada del llatí vulgar (*cippu* > ‘cep’ [séɸ]).

-
1. Una isoglossa és una línia imaginària que assenyalava el límit entre la presència i l’absència d’un tret lingüístic determinat (fonètic, morfològic, lexical, etc.) i que separa dues àrees dialectals.
 2. Vegeu annex: apartat I p. 79 del treball complet.
 3. Vegeu PLAZA, Carme. “Mari lis sopis són calents (o una aproximació als parlars de la Conca)”, dins SIFRE, Francesc (coord.). *Aplec de Treballs* núm. 3. Montblanc: Editat pel Centre d’Estudis de la Conca de Barberà, 1981, pp. 75-101.

Els articles masculins són *el* i *els* i els pronoms febles presenten la forma reforçada davant les formes verbals que comencen en consonant, a diferència del català nord-occidental.

1.2. Característiques del català nord-occidental

El català nord-occidental comprèn les conques del Segre, de l'Ebre i llurs afluents. Posseeix, com el valencià, un vocalisme àton d'articulació més tensa i de timbre més clar que l'oriental, amb distinció de *a* i *e* (passar [pasá], besar [bezá]), tret del cas de *a* i *e* inicials de mot, que es neutralitzen en [a], i la distinció de *o* i *u* (posar [pozá], curar [kurá]); la *-a* final pot passar a *e* oberta o tancada. No es produeix neutralització en [u] i en [ə].

En el vocalisme tònic, la *e* tancada del llatí vulgar s'hi manté tancada: cad[é]na, al[é], qu[é] (amb *e* tancada, mentre que en el català oriental és *e* oberta, en aquestes paraules). Aquest tret no es dona a la franja més propera al català oriental.

Els articles masculins són *lo* i *los* i els pronoms febles presenten la forma plena davant les formes verbals que comencen en consonant.

La primera persona del present d'indicatiu pren el morfema *-o*: jo canto, jo temo, jo dormo, igual que en el català central. A bona part del domini existeix un present de subjuntiu característic amb vocal velar a les persones 1a, 2a, 3a del singular i 3a del plural de totes les conjugacions: *-o*, *-os*, *-o*, *-on*: que jo parlo, que tu parlos, que ell parlo, que ells parlon. El pretèrit imperfet de subjuntiu pren els morfemes amb essa sorda: *-és* o *-essa*, *-esses* o *-essís*, *-és* o *-essa*, *-éssem* o *-éssim*, *-ésseu* o *-éssiu*, *-essen* o *-essin*: jo cantés o jo cantessa, tu cantesses o cantessís, etc.

1.3. Característiques del xipella

El tret característic d'aquesta parla consisteix en el tancament de la /ə/ final en /i/, tant en posició lliure final com travada: [fuɾmádʒi] formatge, [lizβákis] les vaques ..., que podem veure clarament en una frase coneguda en els àmbits de l'estudi dialectològic: "Mari, lis sopis són calentis! –Doncs bufa-lis, que seran fredis".

Aquesta /i/ la trobem sobretot en els plurals, però també en la tercera i primera persona del singular i del plural del present, de l'imperfet d'indicatiu i del condicional; així [dóni] dona, [dunáβi] donava i [dunaríi] donaria.

De la mateixa manera, per un procés d'assimilació vocàlica, la *e* pretònica també pot passar a ser pronunciada /i/: [pitit] petit, [lɪntɪlə] lletia, [istɪu] estiu. La podem trobar també en altres mots on la vocal s'ha tancat per la presència d'una palatal com per

exemple en [ʒinóλ] genoll, [siróλ] soroll, [mifó] moixó..., els quals són encara presents en la nostra parla habitual avui en dia.

Aquests dos últims fenòmens, però, també són presents en moltes zones del dialecte nord-occidental (Bescaran, Estimariu, Anserall) i fins i tot en les valls retirades del nord-oest d'Andorra (Ordino), per tant, no els podríem incloure en allò que s'entén per "xipellejar".

Com ja he dit anteriorment, el xipella és una mena de frontera lingüística entre el català oriental i el català occidental, els dos grans blocs en què subdividim el català.

El català oriental es distingeix de l'occidental per la neutralització en posició àtona de les vocals *o* i *u* en /u/ i de les vocals *a* i *e* en /ə/. Tenint en compte aquests dos trets, el xipella pertany al bloc oriental i, més concretament, al dialecte central degut a:

1. Evolució de les vocals llatines *i* E, /e/ en el llatí vulgar, a /ε/.
2. Manteniment de la /e/ seguida de palatal.
3. Utilització de les formes d'article provinents de l'ètim llatí *illu*, *illa*: *el*, *la*.
4. Desinència –o en la primera persona del present d'indicatiu.
5. Lèxic com butllofa, cargol, escombra, noi, mirall...

No obstant aquests trets, no hem d'oblidar que el xipella actua d'envà entre els dos blocs i que, per tant, participa d'ambdós. Així doncs, no hem de deixar de banda els trets que pren del bloc occidental (més concretament del nord-occidental) que hem esmentat anteriorment:

1. Procés d'assimilació vocàlica, en què la *e* pretònica pot passar a ser pronunciada /i/.
2. La presència de la /i/ en mots on la vocal *e* s'ha tancat per la presència d'una palatal.
3. Alguns mots compartits quant a lèxic com "mixó", "timó"...

Aquest fet ens conduirà a la consideració de la nostra parla com a molt propera al dialecte tarragoní, ja que aquest és format també per elements d'un i altre bloc. Ambdós són dialectes o parles de transició.

1.3.1. Trets lingüístics que el xipella comparteix amb el tarragoní

1. Palatalització de la consonant nasal /n/ quan va precedida de diftong decreixent amb la semivocal *i* com [kúɲə] cuina, [éɲə] eina, [féɲə] feina, [bəkáɲə] becaina i [səɲfáɲə] samfaina.

2. Africació de /ʃ/ inicial i postconsonàntica com a [tʃáɾtʃə] xarxa i [tʃukulátə] xocolata, com en molts dialectes.

3. Sensible geminació de les consonants palatals /ɲ/ i /ʎ/ en posició intervocàlica com a [rəɲɲá] renyar i [kóʎʎə] colla.

4. Ús dels pronoms personals “naltros” i “valtros”, encara que en un estudi lèxic sobre la zona de Maria Albareda, també trobem la presència d’altres formes com “nantres” “naltres” i “nantros” (tot i que alguns parlants que “xipellegen”, ho pronuncien [nuzáɫris]).

5. Ús de la forma “deix” en lloc de deixa en la flexió verbal.

6. Lèxic: camí per vegada, guerro per borni, brossa per escombraries, moixó (pronunciat aquí [miʃó]) per ocell, xop per pollancre... Lèxic compartit pel tarragoní i el xipella amb el dialecte nord-occidental.

Coincidim també en alguns mots del lèxic autòcton del tarragoní com xumeneia – ensumeneia (pronunciats aquí [tʃuməniə] - [ənsuˈməniə]), somicar per traspuar...

No obstant aquest seguit de coincidències amb el dialecte tarragoní, també hi trobem moltes diferències. Un tret característic d’aquest dialecte és la diferenciació de la /b/ i la /v/ tal i com remarca la popular frase: “A Valls, venen vi vo i varato” amb una marcada accentuació en l’articulació de la consonant labiodental [v]. Aquest tret, però, està en clara recessió en alguns zones i sobretot en els joves.

Altres trets del tarragoní que no són compartits pel xipella són: l’ús alternat de l’article el/lo (tot i que posteriorment veurem que en alguns parlants sí que hi és present), l’emmudiment de la *s* en el determinant demostratiu femení (aquesta) que passa a pronunciar-se [əkétə], formes plenes dels pronoms febles al davant del verb (me fas mal). Quant a lèxic, no compartim l’ús de bajoca per mongetes, dijuni per vigília, xic o xiquet per noi,...

Aquest conjunt de semblances i dissemblances entre el xipella i el tarragoní ens porten altra vegada al punt d’inici: el xipella és una parla diferent tot i tenir molts trets compartits amb un altre subdialecte pertanyent al dialecte central? O l’hem d’incloure dins el tarragoní tot i tenir bastants elements propis que el fan diferent d’aquest

subdialecte? La resposta a aquestes preguntes és complicada de trobar ja que els elements que fan que un parlar es consideri dialecte, subdialecte o parla són poc clars i més en el cas del xipella, ja que és un parlar que està en extrema recessió. A més a més, hem de tenir en compte que la llengua està viva i en constant transformació. No és una ciència exacta amb una solució determinada.

2. ESTANDARDITZACIÓ I PÈRDUA

En la nostra societat, les varietats dialectals estan sotmeses, cada vegada més, a la pressió de la llengua estàndard, que a través de l'escolarització i dels mitjans de comunicació, arriba a tot arreu.

En el cas del Principat de Catalunya, dividit en dos blocs dialectals, es dona la circumstància que l'estàndard difós reposa principalment en la varietat central.

Com a conseqüència d'aquesta situació, els parlants de subdialectes minoritaris són conscients, cada vegada més, de la importància que l'ús lingüístic té en la imatge personal i, sobretot, professional. Això els força a triar entre l'adopció com a propis d'uns trets estàndard, que cada dia gaudeixen de més expansió, o el manteniment de les característiques tradicionals del seu parlar. El prestigi de què gaudeixen les formes estàndard en la societat juga a favor de la seva adopció, però no hem d'oblidar que les variants tradicionals compten amb una càrrega d'afectivitat i de solidaritat respecte al grup d'origen que les pot fer resistents a la desaparició. Cal remarcar que aquesta possibilitat de triar es dona especialment entre els joves, que pel fet d'haver rebut l'escolarització en català i estar en constant contacte amb els mitjans de comunicació (sobretot la televisió), han estat més exposats a l'estàndard.

A part d'aquests factors, cal destacar l'actitud burleta de la societat cap a aquests parlars minoritaris i en clara recessió que, juntament amb el poc prestigi que suposa parlar "de pagès" o "de poble", han fet que molts parlants deixessin de banda els trets característics de la seva parla i adoptessin característiques del català estàndard o central.

En el cas del xipella, frases com "Mari lis sopis són calents – Doncs bufa-lis que seran fredis" i "A lis Pils lis sopis es mengin amb furquillis" han fet que, al llarg del temps, molts parlants s'avergonyissin de "parlar amb la i" i eliminessin aquest tret únic o que derivessin aquesta *i* cap a un *so* entre la *e* (molt tancada) i la *i* que es representarà en el treball com a [ɛ].

En la majoria de les zones de parla xipella, només la població de més de 60 anys (aproximadament) conserva la utilització de la *i*, i no sempre. Els joves han perdut aquesta característica i només conserven algunes paraules d'ús habitual com "ginoll", "siroll", "mixó"...

Cal destacar, però, que a Solivella, per exemple, la parla xipella s'ha convertit en un símbol d'identitat i orgull que molts pobles no adopten i ni tan sols tenen coneixement d'aquest parlar.

2.1. Factors sociolingüístics

La migració sempre ha estat un factor molt important en tots els àmbits i per tant, també en el lingüístic. Molts joves pertanyents a poblacions petites emigren cap a ciutats més grans per qüestió de feina i sobretot, pels estudis. Les poblacions petites no disposen de centres d'educació secundària ni de batxillerat; això obliga a molts joves a emigrar. Un cop establerts a la ciutat, la majoria canvien el seu parlar perquè tenen vergonya i consideren que té poc prestigi o per por de ser rebutjats i trobar dificultats per relacionar-se i ser acceptats per un grup de gent determinat; a part de la por de trobar barreres en el camp professional.

En general, la fonètica estàndard és considerada com l'adequada per als actes públics. Les diferències entre el discurs espontani i el discurs cuidat posen en evidència, en moltes poblacions petites, una espècie de divisió dialectal: la norma fonètica de prestigi és la del català central mentre que la norma dialectal és tolerada i acceptada (amb un cert sentiment de resignació en molts casos) en els registres informals, i rebutjada en els registres formals.

Un altre factor a tenir en compte és l'escolarització i el nivell cultural. La gent que no ha rebut escolarització o que té un nivell cultural baix pel fet, per exemple, de no haver-se mogut del poble, és més propensa a conservar la parla tradicional conservant els trets característics sense modificacions per culpa d'agents externs; encara que avui en dia és difícil no rebre influència d'aquests agents degut als mitjans de comunicació presents a tot arreu.

Actualment, tanmateix, hi ha mitjans de comunicació que intenten preservar la varietat dialectal existent a Catalunya. Per exemple, TV3 recentment ha incorporat presentadors de diferents zones dialectals per mostrar que "defensen" els dialectes catalans. Fa uns anys, només comptaven amb presentadors de parla estàndard perquè es considerava la parla correcta. Últimament hi ha hagut un moviment de "defensa" dels parlars minoritaris que ha fet que molts mitjans de comunicació volguessin mostrar-los el seu recolzament per donar una bona imatge o, si més no, una imatge "políticament correcta" de la qual fins ara havien prescindit perquè no estaven considerats correctes.

En algunes zones, hi ha persones que adopten voluntàriament formes fonètiques no estàndard per mostrar una espècie de retorn als seus orígens.

A la zona estudiada, la fonètica més ben considerada és la de Tarragona. Molts parlants rebutgen la de Barcelona i fins i tot la d'Igualada degut a la pronunciació molt marcada de la vocal neutra [ɔ] que s'obre cap a una [a].

En la parla espontània cal tenir en compte la relació entre les parles dels qui mantenen la conversa. Si els interlocutors tenen el mateix parlar, conservaran els trets característics de la fonètica de la zona; però si els interlocutors no tenen el mateix parlar, el de la parla minoritària intentarà dissimular els trets característics a causa de la vergonya i per por de ser mal considerats o de donar una mala imatge.

Això faria referència a les diferents varietats dialectals en general. En el cas del xipella, hem de tenir en compte que tan sols la gent més gran en conserva alguns trets i, tot i així, una gran majoria ho fa en una petita mesura. Les generacions joves ja no el parlen, només en conserven alguns mots o expressions, com "mixó" o "ginoll", que utilitzem en la nostra parla habitual.

3. TREBALL DE RECERCA

3.1. Característiques de la zona estudiada

Els parlants que he escollit per dur a terme aquest estudi són dels pobles següents: Santa Coloma de Queralt, les Piles, Savallà, Segura (municipi de Savallà del Comtat) pertanyents a la Conca de Barberà i Talavera pertanyent a la Segarra. Podríem dir que són pobles de la Baixa Segarra⁴.

Com ja he mencionat abans, es tracta d'una zona de transició entre els dos grans dialectes del català, l'oriental i l'occidental. He triat aquesta àrea ja que teòricament és pertanyent a la parla xipella o més ben dit, està deixant de pertànyer-hi.

La major part dels pobles són a la Conca de Barberà que, geogràficament forma part de la Gran Depressió Central Catalana. El riu Francolí i el riu Anguera han excavat una conca separada de la plana del Camp per l'erecció de la Serralada Prelitoral. Aquesta seria la conca estricta. A l'extrem nord-est de la Conca de Barberà hi ha la cubeta geogràfica de Santa Coloma de Queralt, anomenada també Alt Gaià, que és considerada una subcomarca afegida a la Conca de Barberà per la ponència de la Divisió Territorial de l'any 1936.

En general, si tenim en compte els rius i els mercats, la Conca de Barberà pertany més al dialecte oriental que a l'occidental, encara que ja veiem que està en una relació molt directe amb la zona del subdialecte tarragoní. El fet que hi hagi molt bones comunicacions amb la Segarra fa que també estiguem en contacte amb dominis del català occidental. Es fa evident el caràcter de transició d'aquesta zona.

4. Vegeu annex: apartat II p. 80 del treball complet.

El poble més gran dels que tractaré és Santa Coloma de Queralt. És el que està més ben comunicat, tot i no tenir ferrocarril, i té mercat propi. Tots els altres pobles el tenen com a principal mercat excepte Talavera, que té Cervera com a mercat principal, tot i que molta gent d'aquest municipi també va alguna vegada a mercat o per altres transaccions a Santa Coloma de Queralt.

Mapa de la zona estudiada

3.2. Metodologia

Per fer aquest estudi, ens hem basat en la parla de vuit subjectes de les diferents poblacions esmentades anteriorment: Dues persones de Savallà, una persona de Segura, tres persones de Santa Coloma de Queralt, una persona de Les Piles i una persona de Talavera⁵. Hem escollit aquestes persones perquè ja sabíem a priori que “xipellejaven”.

Per analitzar la seva parla, he utilitzat un qüestionari de fotografies⁶ com a mètode d'interrogació per comparar el lèxic entre les poblacions i posteriorment, hem mantingut una conversa per tractar la seva parla espontània. Hem gravat totes les entrevistes per transcriure-les fonèticament i així poder-les comparar entre elles. Posteriorment n'hem extret les característiques del xipella que encara conserven els entrevistats.

Més endavant, hem seguit el mateix procediment per entrevistar dos subjectes més: Un és de Lleida i, per tant, pertanyent al català occidental; i l'altre és d'Igualada i, per tant, pertanyent al català oriental⁷. Ens serviran per comparar els parlants del xipella amb els dos dialectes que aquesta parla fronterera separa i poder comprovar els trets que “prenen” d'un i altre bloc.

En totes les entrevistes, hem remarcat amb diferents colors els trets propis de la parla xipella, les restes d'aquesta parla, els trets característics de la parla de la zona, els trets presos del dialecte occidental i els presos del dialecte oriental i els mots que es conserven pronunciats en xipella i que són propis de la parla de la zona.

Llegenda de colors:

	Xipella
	Restes del xipella
	Zona
	Lèxic propi
	Occidental

3.2.1. Mètode d'interrogació

El mètode utilitzat per realitzar les entrevistes és el qüestionari de dibuixos. Conscients que en l'enquesta indirecta l'investigador pot contagiar la llengua de l'enquestat, s'ha utilitzat aquest mètode format de dibuixos o fotografies i basat en la gravació.

5. Vegeu les entrevistes de tots els subjectes al treball complet.

6. Vegeu annex: apartat V pp. 91-105 del treball complet.

7. Entrevistes al treball complet.

El qüestionari de dibuixos permet que l'investigador romanguí pràcticament callat mentre l'entrevistat descriu la fotografia o dibuix i així s'evita la influència en la seva parla. A més a més, el fet d'enregistrar l'enquesta per complet permet captar a l'investigador, amb tota la seva espontaneïtat, les respostes dels interrogats i aquestes poden ser repetides tantes vegades com es vulgui. La transcripció fonètica es fa posteriorment a l'enquesta, sense presses, i així no fa falta que l'entrevistador prengui nota durant l'entrevista tallant, d'aquesta manera, la resposta de l'interrogat.

Aquest mètode, però, té diversos inconvenients:

En primer lloc, els dibuixos poden ser deficients i no sempre ben interpretats, sobretot en els parlants amb una certa edat; en segon lloc, els conceptes abstractes són difícilment representables en imatges; quant a la conjugació verbal, cal que intervingui l'entrevistador per obtenir els temps verbals que li interessin, amb la qual cosa la puresa del mètode es veu una mica compromesa; podem trobar-nos, també, amb la dificultat d'obtenir una gravació en condicions òptimes de sonoritat amb les consegüents traves a l'hora de transcriure (la diferència entre certs sons només pot captar-se per via acústica).

Totes les imatges utilitzades en el qüestionari tenen un interès lèxic, fonètic o morfosintàctic per això s'han escollit mots que contenen elements interessants, sobretot fonèticament, encara que en algunes ocasions estan mancats de qualsevol relació semàntica. Tot i així, s'ha intentat agrupar els mots segons el seu camp lèxic.

3.3. Entrevistes i comentaris individuals

Subjecte 1: SEGURA (terme municipal de Savallà del Comtat)

Aixada : [əfáðɛ]

Rasclet: [əfóʒúnɛzɣrəpɛs]

Arpiots: [əɾpióts]

Fanga: [fánɣɛ]

Forques: [lɛʒfórkis]

Arada: [fuɾkát]

Dalla: [dáλɛ]

Plantadora: [pləntəðóɾɛ]

Jou: [ʒóu]

Falç: [fáls]

Garbell: [puɾɣəðó] [əréɛ]

Pala: [pálɛ]

Galleda: [gəléɛ]

Cistell: [sistélɛ]

Rosella: [péɾəpéɾɛ]

Ginesta: [ʒinéstɛ]

Argelaga: [əɾʒəɣɛ]

Mongetes: [munʒétis]

Olivera: [uliβɛ]

Nous: [ənoʊs]

Préssecs: [présɛks]

Albercocs: [əubəɾkóks]

Nespres: [nésprɛs]

Grèvol/boix: [guɾɣulɛ]

Llimones: [limónɛs]

Albergínia: [uβəɾʒíniɛ]

Xirivia: [ɟuɾbíɛ]

Tomàquets: [tumákis]

Faves: [fáβɛs]

Moniato: [muniátu]

Talp: [táup]

Ratapinyada: [ɾátəpənát]

Ase/burro: [ɾúk]

Paparra: [pipáɾɛ]

Ànec: [ánik]

Capgrossos: [kuλəɾétɛs]

Llenegues: [lənéɣɛs]

Xemeneia: [ənsəməníɛ]

Se'n fa a molts pocs llocs: [səmfámólsɔkspwéstus]

No hi he anat mai: [nóʒənádmaɪ]

Sempre : [sémpri]

Em vaig casar: [əmbáikəzá]

Vídua: [biuðe]

Havia fet de professor: [əβiifét]

Treballava a l'hort: [trəβəláβilót]

Llavors: [əliβóris]

No sabia: [nósəβi]

Quedar-se aquí: [kəðázəki]

Me'n vaig a Santa Coloma a veure si trobo feina: [məmbájasántakulóməβérisitróβuféne]

El van enviar a Mèxic: [mészik]

Després: [dəspwəs]

Tàrraga: [tárgə]

Hi havia una noia que ensenyava el "corte i confecció": [iβijúnənójəkənsənájəβiθkóte]

Vaig anar a aprendre el "corte": [báinápéndritkóte]

El meu pare era forner: [əlméupárjérifuɾné]

Havia d'anar al forn: [təniədənálfóɾn]

Era l'alcalde: [ériɫaθkáði]

Vénen cada divendres: [béninθkáðəðiβéndrés]

Teatre: [teátru] (castellà)

No podien venir: [nópuðiimbəni]

Perquè s'havia desfet el grup: [pərkézβiðəséfet]

N'eren dues: [néɾindúis]

La de cal Ruet viu en a Santa Coloma, em sembla: [bíwin] [əmsémlɪ]

Els que vam néixer l'any '31: [bámnéfi]

Quatre: [kwátrɪ]

N'hi havia llavors: [niβiɫəβóris]

Ella era més jove que jo: [érimézóβəkəjó]

Tenia sis anys menys: [təniisízənzménus]

Era com la meua germana petita: [éri] [pətitə]

Eren cinc nenes: [érinsínənís]

En tinc quatre (de néts), dues de la filla i dues del fill: [əntínkwátri]

[dúyizdələfíleidiúyizdəlfiɫ]

Tot nenes: [tódnenɪs] (anteriorment havia dit [nénis])

A un col·legi privat: [kulézit]

La vam anar a veure: [ləβámənáβéuri]

Per l'anglès: [pələŋglés]

El parla molt bé: [əlpáɾli.mólbé]

Hi té molts amics i amigues: [əmíχis]

Ells comencen a l'agost: [kuménsin]

Són del mateix any totes dues: [tótizdúχis]

La Marina va néixer el novembre: [bánéfiɫnuβémbri]

I l'Helga va néixer el maig: [bánéfiɫmát]

Sí que vénen! [bénin]
 Sempre estan amb els gats: [sémpɾistán]
 Van haver de venir a Segura: [bámbédəβənisəɣúra]
 Hi anem una colla: [iném]
 Hem anat dues vegades a Itàlia: [émnáddúɣizβəɣáðis]
 Avió: [aβión] (castellà)
 Vuit dies: [búiddiis]
 Ruïnes: [ruínis]
 Vam anar totes fins baix, al balón que en diuen ells: [bámnátótis] [kəndiwin]
 Porta terra d'aquí a Segura: [pórtitēre]
 Ens la porta el Salvador: [ənzəlapórtisəlbəðó]
 Porta màquines i excavadores: [pórtimákinziskəβəðóris]
 Collir/Cossetxar: [kusətfá]
 En acabat vam fer: [əŋkəbát]
 Quan va néixer la petita: [kwámbánéfi]
 Em torna a portar [əmtórnipuřtá]
 Em coneixen a Sta. Coloma : [əmkunéfin]
 Hi havia anat: [iβiənat]
 Estiu: [istiú]
 A les vacances me les emporto: [əlizβəkánsis]
 Les nostres: [liznóstris]
 Ja no coneixen res [jánókunéfinē]
 Aquelles nostres [əkéliznóstris]
 Abans d'ahir: [dəspwézəi]
 Amb un arquitecte: [əmúnərkitékti]
 Guanya més cèntims: [gwániméséntims]
 Se n'havia d'anar a Barcelona: [səntəniədənábətsəlónə]
 Molts dies no dinava: [mólzdiiznódináβi]
 La gent no mengen al tren: [nómfinzin]
 Al vespre, arribava cansadíssima: [əriβáβi]
 Li sabia greu: [lisəβi]
 Sa mare li deia que s'ho pensés: [səməriiðéji]
 Vergonya de menjar-se'l al tren: [məŋzārsi]
 Va telefonar que estava tan contenta i tan bé: [əstáβi]
 Que si no li agradava o passava *algo* que tornés: [əɣrədáβi] [pəsáβi]
 Aquestes deshores: [késtis]
 Agafava el tren: [əɣfáβiitren]
 Arribava a les deu a casa: [əriβáβiilizdēju]
 Ja et vaig veure! : [jádɓáibéuri]
 Quin desastre: [dəzástri]
 Ell no en faria: [nómɸəri]
 Li agrada molt: [liɣráðimól]
 Dissabte passat: [disápti]

Van perdre: [bámpéɾðr̩]

Elles eren sis i les altres eren dotze, i eren més grans: [élizérinsízilizáltrizérindódz̩]
[jér̩mmézɣr̩ns]

Diumenge passat: [diúmɛ̃nʒ̩]

A les quatre havien de ser a Balaguer: [əliskwátr̩t̩n̩i̯ndəsé]

Si poguéssim dinar aviat: [puɣés̩m]

Si ho saps: [síusáts]

Necessites algo?: [ətkumbéáɣu]

Tira recte: [r̩ékt̩]

Estar xop com un gat: estar moll com un xop (expressió)

Que hi baixava la pluja: [kíβəfáβi]

Arreglaven l'escala: [əɾiggláβ̩n]

Feia molt ús del verb **menester**

Comentaris:

Es tracta d'una dona de més de 70 anys que sempre ha viscut a Segura (terme municipal de Savallà del Comtat).

Observem que conserva el tret més característic del xipella: el tancament de la /ə/ final en /i/, tant en posició lliure final com travada només si ortogràficament s'escriu *e* excepte en la conjugació dels verbs. Sobretot en plurals i també en l'article *les* que passa a pronunciar-se [lis] quan va seguit de vocal o consonant sonora: [liznɛnis] les nenes. Quan la /ə/ final s'escriu *a*, però, passa a pronunciar-se [ɛ]: [əɟádɛ] aixada. Aquesta pronúncia final és pròpia de la parla de la zona. Observem també que en alguns plurals o final de mot en *e* àtona, ha perdut la pronúncia de la *i* i fa un so entre [e] i [i]: [ɐ̃]. Per exemple, [diβé̃ndrɐ̃s] divendres.

En moltes ocasions, la pronúncia del subjecte varia en sentir una pronúncia diferent (en aquest cas català central utilitzant la [ə]), degut a la vergonya i vol dissimular les [i] pronunciant-les [ɐ̃]. Al cap d'uns minuts, però, i després de parlar sense interrupcions, recupera la pronúncia d'aquesta [i].

Quant a flexió verbal, trobem el tancament de la /ə/ en /i/ en la tercera persona del singular i del plural del present d'indicatiu [bíwin] viuen i en la primera i tercera persona del singular i tercera del plural del pretèrit imperfect d'indicatiu com en el cas de [əɾiβáβi] arribava. En una ocasió, el subjecte conjuga el pretèrit imperfect de subjuntiu com en la parla occidental: [puɣés̩m] poguéssim. En la primera persona del perfect d'indicatiu, l'auxiliar *he* passa a pronunciar-se [ɔ̃]: [ɔ̃ɲát] he anat. Cal remarcar que no hi ha sensibilització de la *r* final en els infinitius acompanyats de pronom feble; es produeix un emmudiment d'aquesta : [kə́dás] quedar-se. Finalment, també trobem aquesta *i* en alguns infinitius com en el cas de [bé̃uri] veure i [né̃ʃi] néixer.

Observem que hi ha una palatalització de la consonant nasal /n/ quan va precedida de diftong decreixent amb la semivocal i: [féɲe] feina pròpia del xipella i del tarragoní.

El so [əɫ] a principi de mot passa a ser pronunciat [əɰ] com en la parla occidental o [u], que tendeix més al parlar oriental. En aquest cas, el subjecte tendeix més cap a la parla oriental ja que en molts mots el so [əɫ] deriva cap a [u], per exemple en el cas d'albergínia, pronunciat [uβəɽʒíniɛ].

Troblem també que la e pretònica pot passar a ser pronunciada /i/ degut a un procés d'assimilació vocàlica: [istíu] estiu. Aquesta característica la pren el xipella del català nord-occidental.

Cal remarcar la pronunciació de la t, en alguns casos per un procés de sensibilització: [ɔʔt] hort; a vegades a final de mot: [kulézit]; i també per substitució d'una altra consonant: [sáts] saps. En alguns mots pronuncia una [ɣ] inexistent ortogràficament: [dúɣis] dues i [triɣá] triar. Aquests trets són comuns en aquesta zona i actualment encara s'utilitzen. Això és degut a la vulgarització, estesa en molts entorns lingüístics.

Troblem, també, alguns castellanismes com *avión*, *después*, *puestos*...

Tot i així, podem comprovar que neutralitza algunes e i a àtones en [ə] i les o i u en [u] com en el català oriental.

Finalment, trobem un lèxic propi de la zona: "peperep" per rosella, "taup" per talp, "ratapanat" per ratapinyada, "xurbia" per xirivia, "ensumania" per xemeneia, "después ahir" per abans d'ahir, "en acabat" (pronunciat [əɲkəβát]) per després, convenir per necessitar, molt ús del verb menester...

Subjecte 2: SAVALLÀ DEL COMTAT

No n'hi ha gaire tros: [nónjáɣáɪrɪtrós]

Verí: [bərənu]

A veure si farem riure: [əβéurɪsɪfərəmɪrɪuɾɛ]

Aixada (petita): [əfədó]

N'hi ha que en diuen el cavaguet: [ɲákəndíwɪnətəkəβəɣét]

Era de cal Ferré d'Aguiló i en deia: [ériðəkálfəré] [ɪndéjə]

Ella no en deia mai aixadó: [élanónðéjɪmájəfədó]

Avantpassats: [ántepəsáts]

Se'ns en reia: [sənzənənɾéjɛ] ("enriure-se'n" d'alguna cosa) Deia "Vos d'Aguiló les Roques":

[dɛjɪ] (per burlar-se'n)

Llavors se'n burlava ell: [ələβórɪnsənɟəmɟutɪjɛl] ("se n'enfotia" ell)

Nosaltres: [náɫtrus]

Sense més ni menys: [sénsəmézɲiménus]

Ens sortia molt amb la i: [ənsuɾtiimóləmləi]
 Quina cosa tan diferent: [diferéntɛ]
 Rascllet: [fuɾkíləs]
 Així: [əjís]
 Arpiots: [aɾpióts]
 Plantadora: [pləntəðóɾɛ]
 Les forques: [lɪzfórkes]
 Jou: [ʒóu]
 Falç: [fáls]
 Jo tinc uns "dichos" que em surten: [jótɪŋúnzdítʃuskəmsúɾtɪn]
 No sé ni com em surten: [nósénikómməsúɾtɪn]
 Això s'hauria d'apuntar: [əjósəuɾiðəpuntá]
 Quan parles molt: [kwámpáɾlɪzmól]
 Deixa'm les ulleres: [dɪʃəmləzuɾe(ɪ)s]
 Garbell: [əréɛ]
 El petit era el purgador: [əlpətítérɪpuɾχəðó]
 Arada: [əɾéls]
 Jo ja no les he aconseguit mai: [jójánóləzəkunsəχídmáj]
 Dalla: [dáλɛ]
 Cistell: [sistélɛ]
 Esclopet: [əsklupét]
 Pala: [pále]
Rosella: [pépəɾəpép] (flor) / [ɾuβéléɛ] (planta)
 Ginesta: [ʒínéstɛ]
 Préssecs: [présiks]
 Grèvol/boix: [bój] / [gréβul]
 Nous: [ənóus]
 Albergínia: [uzbətʒíniɛ]
 Codony: [kuðón]
 Nespres: [nésprɛs]
Patates: [trúmfus]
 Vaig conèixer al teu pare: [bái kunéʃɪmə|téu páɾɛ]
 En portava de fato! [əmpuɾtáβiðəfátu]
 Em fotia una cuina bruta! : [əmfutí|únəkúɲɛbrútɛ]
 Quines paellades de fato coïen! [kójɛn]
 Em feien fer unes amanides: [əmféjɪmfé]
 Potser: [puðé]
 Orenetes: [urənétɛs]
 Talp: [táup]
 Ase/burro: [ɾúk]
 Deien abans: [déjɪn]
 A veure: [əβéri]
Ratapinyada: [rátəpənát]

Saltamartí: [λəŋɡóst]

Capgrossos: [kuλərétes]

Ànec: [ánək]

Llenegues: [lanéɣes]

"bueno": [bénu]

Ser un fòtil: ser un "enredo" [ənṛédʊ]

Quedar galdós: lluir-se: [gə| dós]

Em deia: t'ataconaré! [tətəkúnəré]

I el meu padrí em deia: et fumaré un "nespro"! [ətʃumərəúnnéspru]

Tenir gorja (no callar mai) [gɔʔʒɛ]

N'hi ha moltes: [mó|tes]

Apriar les coses (arreglar-les): [əpriá]

No m'agraden: [nóməɣráðɛn]

Birbar a Savallà i "xircolar" a Aguiló: [biʔβásəβəlá|tʃiʔkúláɣiló]

Hi havia anat a cuinar: [iβi|nátəkuɲá]

Era molt bona cuinera: [érimólbónəkuɲéɛ]

Coses: [kózis]

Maria Teresa es deia?: [əzδέji]

En sabia: [ənsəβíi]

Treure herba: [tréuri]

Arbres: [áβrɛ(i)s]

A vegades: [əβəɣáðis]

Aquests: [əkéstus]

En diuen: [əndíwin]

Igualada: [iɣuláðə]

Què menges nena?: [kémiɲʒiznéɛ]

Aquí es parla igual que a Santa Coloma: [əspáɾli]

Una mica: [únəníke]

Aquelles nenes: [əkéliznénis]

No tenim cap pressa: [présɛ]

Hi parlaven moltíssim: [ipərláβin]

Aquell altre no: [á|tri]

Ja havia anat: [jáβi|nát]

"Clauista" (home que porta moltes claus): [kləwístɛ] Abans [kləwísti]

Hi parlava: [ipərláβi]

Que mengi que és vell!: [kəmiɲʒikézβél]

Església: [ikkléziɛ]

S'haurien de conservar: [səuri|ndəkunsəʔβá]

No saben res: [nósáβinṛés]

Les bosses: [ləzβósɛs]

Abans deien així [déjinəfís], [ləzβósis]

Ho he perdut molt: [wəi|pəʔdút]

Retratista: [ṛətrətístɛ] Abans es deia [ṛətrətísti]

Ton pare: [tumpáɾe(i)]

Encara parla: [páɾli]

Soroll: [sɪróλ]

Genoll: [ʒinóλ]

Xemeneia: [ənsʊməníɛ]

Hi ha cada cataplasma!: cada element!:[kətaplasmə]

Manxiula: [mənʃiʊlə] (segon calent i vinagre en un mocador pel mal de coll)

Feia escalfar: [féji]

Sortia: [suɾti]

No n'hi havia d'antibiòtics: [nónjəβíi]

En deia: [déji]

Feina: [féɲɛ]

Es pronuncia: [əspronunsi]

La gent prenien: [prəni]

Càntir: [səλó] / [siλó] (occidental)

Els vasos sempre s'anomenen gots [gót]

Col·legi: [kuléʒit]

Gerra: [əɲʒéɾis]

Tupina: [tupínɛ]

Dues vegades: [dúɣizβəɣáðis]

Son pare i sa mare: [sumpáɾisámári]

La deixo reposar: [ləðífu]

Com feien abans el diumenge: [féjin] [diʊménʒe(i)]

Cigrons o fesols: [ʃiɣrónzʊfəzólis]

Tot el matí: [tólluməti]

Menjar: [mɪɲʒá]

Menjador: [mɪɲʒəðó]

Foc: sala on hi ha el foc a terra

Telefonista: [tələfunístɛ] Abans [tələfunísti]

De tant sentir-ho: [dətánsəntíu]

Per què no venia aquí a casa?: [pəɾkénóβəni kíkázɛ]

Eres aquella: [éɾits]

Vam sortir a les 12: [bámsuɾtílizdódzi]

Maletes: [məléɾis]

Llapis: [lápits]

Colors per pintar: [tíns]

Sempre venia: [sémpɾəβəni]

Les anava a acompanyar: [liznáβikumpəɲá]

Nenes: [néɲɛs]

Uns porten els uns: [únspóɾtínəlzúns]

N'hi havia tants: [ɲəβíitáns]

"Disfrutar": [disfrutá]

Fer-los-hi amanides: [félziməníðis]

Una fatada! (Molt fato)
 Una feinada a netejar-la: [fəɲáðənətəʒáɛ]
 Coure: [kóuri]
 "Matadero": [mətəðéru]
 Fins i tot arròs: [ástəĩs]
 Ser ferosa (ser lletja) : [fəróza]
 Lletja: [léɲɛ]
 Ho organitza tot: [uuiɣənídʒitót]
 N'he llençat: [nəɲlənɣát]
 Sap coses de casa que jo encara ara no les trobo: [kózis] [litróβu]
 Roba: [róbɛ]
 Pren-ho: [prénəu]
 Ho llençaré: [uɲənsəré]
 Coca: [kókɛ]
 Mengeu (imperatiu): [mɲɣéu]
 Era amic: [érimík]
 Casualitat: [kuzulitát]
 Menja (imperatiu): [mɲɣə]
 Xocolata: [tʃəkulátɛ]
 Escollir algo: [triɣátɣu]
 Sou amigues?: [sówəmiɣis]
 Orfeo: [uĩfəó]
 Potser també ho deixa: [əɲumilótəmbéuðɲɛ]
 Són molt maques: [sómmólákis]
 Sempre hi havia hagut nens: [sémprijəβíɣúdnéns]
 Li deixaré: [liðɲərə]
 Comprava: [kumpráβi]
 Endarrere: [əɲdəĩréɛ]
 Continuen: [kuntinúin]

Comentaris:

La senyora entrevistada té uns 75 anys i ha viscut tota la vida a Savallà del Comtat. El seu marit també era de Savallà i, per tant, no ha estat influenciada per altres parlars.

Observem que conserva el tret més característic del xipella: el tancament de la /ə/ final en /i/, tant en posició lliure final com travada només si ortogràficament s'escriu *e* excepte en la conjugació dels verbs. Sobretot en plurals i també en l'article *les* que passa a pronunciar-se [lis] quan va seguit de vocal o consonant sonora: [lɪznénis] les nenes. Quan la /ə/ final s'escriu *a*, però, passa a pronunciar-se [ɛ]: [əɲáðə] aixada. Aquesta pronúncia final és pròpia de la parla de la zona. Observem també que en alguns plurals o final de mot en *e* àtona, ha perdut la pronúncia de la *i* i fa un so entre [e] i [i]: [ɛ]. Per exemple,

[néɲɐs] nenes. Aquesta vacil·lació entre els dos sons, [ɐ] i [i] és degut al procés de recessió; és un canvi molt lent i per això trobem aquesta alternança de sons.

Quant a flexió verbal, trobem el tancament de la /ɔ/ en /i/ en la primera i tercera persona del singular i tercera del plural de l'imperfet d'indicatiu: [éri] era, [féjɪn] feien. A la tercera persona del singular i plural i segona del singular del present d'indicatiu: [díwin] diuen, [míɲzɪs] menges. A la tercera persona singular i plural del condicional: [əɲríj] hauria, [əɲríɲ] haurien. Finalment, també trobem aquesta *i* en alguns infinitius com en el cas de [béɲri] veure i [kunéʃi] conèixer. Cal destacar que no hi ha sensibilització de la *r* final en els infinitius acompanyats de pronom feble; es produeix un emmudiment d'aquesta : [səɲtíɲ] sentir-ho.

En la primera persona del perfet d'indicatiu, l'auxiliar *he* passa a pronunciar-se [əi]: [əjɪkunsɣút] he conegut. Aquesta pronúncia no és pròpiament xipella, sinó de la parla de la zona així com de molts altres indrets.

Troblem també la presència de la /i/ en mots on la vocal *e* s'ha tancat per la presència d'una palatal: [dɪʃá] deixar i [mɪɲzá] menjar. Observem alguns verbs "modificats" com "enriure-se'n" i "enfotre-se'n".

Observem que hi ha una alternança en la forma dels pronoms febles davant de les formes verbals que comencen en consonant; en alguns casos els pronuncia en forma plena com en el bloc oriental: *me surten*.

Hi ha africació de /ʃ/ inicial en alguns mots com a [tʃukuláɛ] xocolata.

Veiem que hi ha una palatalització de la consonant nasal /n/ quan va precedida de diftong decreixent amb la semivocal *i*: [féɲɛ] feina, [kúɲɛ] cuina, [kɯɲéɛ] cuina... pròpia del xipella i del tarragoní.

Cal remarcar la pronunciació de la *t*, en alguns casos a final de mot: [kulézit] col·legi, [láɲɪts] llapis, [éɪɪts] eres (verb *ser*). Trobem, també, alguns vulgarismes i algunes pronúncies col·loquials; en alguns mots pronuncia una [ɣ] inexistent ortogràficament: [dúɣɪs] dues i [triɣá] triar i pronuncia [kuzulítat] en comptes de casualitat i [tʃəkuláɛ] en comptes de xocolata. Diu alguns mots propis de la parla occidental com *selló* (pronunciat [siλó]).

Troblem un tancament d'una *e* a principi de mot en la paraula *església*, que és pronunciada [ikléziɛ]. Aquest tancament és degut, probablement, a la influència del castellà; per això trobem alguns castellanismes al llarg de l'entrevista com "antepassats".

Igual que el subjecte anterior, el so [əɪ] a principi de mot passa a ser pronunciat [əɲ] com en la parla occidental o [u], que tendeix més al parlar oriental. En aquest cas, el

subjecte tendeix més cap a la parla oriental ja que en molts mots el so [ə] deriva cap a [u], per exemple en el cas d'albergínia, pronunciat [uβəɾʒíniɛ].

Tot i així, podem comprovar que neutralitza algunes *e* i *a* àtones en [ə] i les *o* i *u* en [u] com en el català oriental.

Veiem una alternança entre l'article occidental *lo* i el central *el* i la conjunció disjuntiva *o* ([ó]) passa a pronunciar-se [u].

Observem una palatalització de la consonant inicial en la paraula [ʃiɾóns] i que observarem posteriorment en altres mots. Aquesta palatalització encara es dona actualment en la parla habitual de la població tot i que no xipellegi.

Lèxic propi de la zona: "peperepep" per rosella, "taup" per talp, "ratapanat" per ratapinyada, "xurbia" per xirivia, "ensumania" per xemeneia, "usbergínia" per albergínia, "naltrus" per nosaltres, "trumfus" per patates, "erera" per garbell, "llangost" per llagosta o saltamartí, [puðé] per potser... Hi ha algunes expressions particulars com: ser un fòtil, quedar galdós, tenir gorja, la utilització dels verbs "apriar" i ataconar (influència occidental). Menciona alguns mots amb tancament xipella que s'utilitzen en la parla habitual de la població encara que no xipellegi: "préssic" per préssec, "tomàquis" per tomàquets, "ginoll" per genoll, "siroll" per soroll, "xigróns" per cigrons...

3.4 Resum de dades⁶

3.4.1 Tancament de la /e/ en [i] en la conjugació verbal

	Present d'indicatiu						Preterit imperfet d'indicatiu					
	1a. Pers. Sing.	2a. Pers. sing	3a. Pers. sing	1a pers. Plur.	2a pers. Plur.	3a. Pers. Plur.	1a. Pers. Sing.	2a. Pers. Sing.	3a. Pers. Sing.	1a. Pers. Plur.	2a. Pers. Plur.	3a. Pers. Plur.
S1			[əʎr3ð̃i] agrada			[bʷin] viuen	[əst3β̃i] estava		[əʀiβ3β̃i] arribava			[tənʎ̃n] tenien
S2		[mʎ3̃is] menges	[p3̃rli] parla			[sβ̃rtin] surten	[Oɪ] era		[bənʎ̃i] Venia			[fOj̃iɲ] feien
S3		[tiqtəʀ̃ɛ̃si] t'interessa	[f3̃lti] falta			[p3̃rlin] parlen	[pəʀl3̃β̃i] parlava		[Oɪ] Era			[səml3̃β̃in] semblaven
S4			[pβ̃ɲ̃ɟ̃i] punxa			[m3̃rʎ̃in] marxen	[d̃ɛ̃ji] deia	[pəns3̃β̃is] pensaves	[əβ̃ɲ̃] havia			•
S5			[b̃ɔ̃kti] volta			[s̃ɔ̃nin] sonen	[məñr̃əkʊ̃r̃ɔ̃3̃β̃i] "m'enrecordava"	[səqt̃ɲ̃is] senties	[tənʎ̃i] tenia			[busk3̃β̃in] buscaven
S6			[s̃ɛ̃mli] sembla			[d̃w̃in] diuen	[lə̃ũr3̃β̃i] llaurava		[səʎ3̃β̃i] segava			•
S7		[p3̃ʎis] paques	[r̃əpr̃əʒOɲ̃t̃] representa			[səñəqt̃Oɲ̃in] se "n'enteren"	[kəð̃3̃β̃i] quedava	[əst3̃β̃is] estaves	[d̃ɛ̃ji] deia			[trəβ̃əʎ3̃β̃in] treballaven
S8		[tr̃bkis] truques	[s̃ɔ̃ni] sona			[d̃w̃in] diuen	[səβ̃ɲ̃] sabia		[sun3̃β̃i] sonava			[d̃ɛ̃jin] deien

	Condicional simple						Imperatiu					
	1a. Pers. Sing.	2a. Pers. sing	3a. Pers. sing	1a pers. Plur.	2a pers. Plur.	3a. Pers. Plur.	1a. Pers. Sing.	2a. Pers. Sing.	3a. Pers. Sing.	1a. Pers. Plur.	2a. Pers. Plur.	3a. Pers. Plur.
S1	•		•			•		•				
S2	•		[əɣri] hauria			[əɣriŋ] haurien		•				
S3	•		•			•		•				
S4	[diri] diria		•			•		•				
S5	[diri] diria		•			•		[diʎis] digues				
S6	[pu ^δ ri] podria		[kumbiɣdri] Convindria			•		•				
S7	•		•			•		•				
S8	•		[pu ^δ ri] podria			•		•				

• Forma verbal no comprovada

Subjectes	Emmudiment de la [r] en verb + pronom feble	Tancament en [i] en alguns infinitius	He (aux. Pretèrit perfet) > [əi□]	Pronom feble en forma plena davant del verb	Pronom feble en forma reforçada davant del verb
Subjecte 1	[kəðás] quedar-se	[bɛ́ɣri] veure	[əɫnát] he anat	-	[əmbáikəzá] em vaig casar
Subjecte 2	[səptíɣ] sentir-ho	[kunɛ́ʃi] conèixer	[əɫkunəʎút] He conegut	[məsúrtin] em surten	[əmpurtáβi] em portava
Subjecte 3	[təʎáɰ] tallar-ho	[surpɛ́ɲdri] sorprendre	[əɫfét] he fet	-	[əmpərláβi] em parlava
Subjecte 4	●	[trɛ́ɣri] treure	alterna [ɛ́] i [əɫ]	[nəðɛ́ʃi] en deia	●
Subjecte 5	[tukáɰ] tocar-ho	●	[əikunəʎút] He conegut	-	[əmsónin] em sonen
Subjecte 6	[təʎás] tallar-se	[káɣri] caure	[məjətiβukát] m'he equivocat	-	[ədnəʃíɰ] et naixia
Subjecte 7	[ʒirál] girar-lo	[inskríɣri] inscriure	●	[məβáɲdí] em van dir	[əmbáninskríɣri] em van inscriure
Subjecte 8	[əβɛ́ɣfét] haver-ho fet	[néʃi] néixer	[əɫəstát] he gastat	[səðiwin] es diuen	[əmsunáβi] em sonava

- Forma no comprovada

3.4.2 Classificació gerenal de dades.

	Terminació en [i]	Terminació en [ɛ]	Terminació en [e]	Palatalització de la /n/ precedit per difong decreixent	Tancament de la [ə] en [i] per la presència d'una palatal	[i] en posició pretònica	Neutralització en [u] de la o/u i en [ə] de la e/a en posició àtona	Alternança dels articles <i>el</i> i <i>lo</i>	Neutralització de la conj. disj. o [ɔ] en [u]	Pronunciació de la [t] a final d'alguns mots	Al> [əɥ] [u] Occ Ori
S1	X	X	X	X	●	X	X		●	X	X
S2	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
S3	X	X	X	●	●	●	X	X	X	●	X
S4	X	X	X	●	●	●	X		●	X	Al>[əz]
S5	X	X	X	X	X	X	X		X	●	X
S6	X	X	X	●	X	X	X		X	●	X
S7	X	X	X	X	X	X	X		X	●	Al
S8	X	X	X	X	X	●	X		●	●	X

- Dada no comprovada

3.5. Comentari general

Després d'haver analitzat cada entrevista individualment i d'haver classificat totes les dades obtingudes, podem veure que molts dels parlants tenen característiques comunes que podem comparar amb les entrevistes dels parlants pertanyents al bloc oriental i occidental⁹.

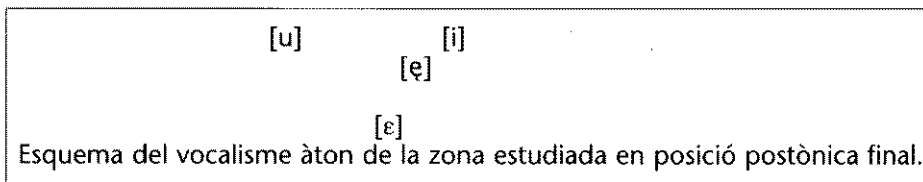
Primerament, veiem que tots els entrevistats de la zona estudiada presenten la neutralització de a/e en [ə] i la neutralització de o/u en [u] igual que el parlant pertanyent al bloc del català central i a diferència del parlant del bloc nord-occidental, que no neutralitza en cap dels dos casos.

Seguint amb el punt del vocalisme àton, tots els entrevistats mostren una obertura de la /a/ final en [ɛ] pròpia de la zona: [əʃáðɛ] aixada; trobem, també, aquesta obertura a l'entrevista del parlant del bloc occidental en algunes ocasions.

Tots els parlants conserven en més o menys mesura el tancament de la /ə/ final en /i/, tant en posició lliure final com travada: [mári] mare, [liznéni] les nenes. Els entrevistats amb més edat i que han restat al seu poble tota la vida conserven en gran mesura aquest tret tan característic del xipella. A mesura que el parlant és més jove o que ha passat temporades fora del poble d'origen i que, per tant, ha rebut influències d'altres parlars, ja no conserva tant aquest tret i, en moltes ocasions, aquesta [i] deriva cap a un so entre [e] i [i] que hem anomenat [ɛ]: [diβɛndrɛs] divendres. Així doncs, podem veure que el parlant més jove i que ha passat temporades fora del poble¹⁰ mostra una majoria d'aquest últim so [ɛ] enfront al so [i]. Aquest fet és fruit de la recessió d'aquesta parla.

Així doncs, en termes fonològics, el xipella té dos esquemes del vocalisme àton: un en posició postònica final i l'altre, en posició pretònica.

El primer estaria format per una part de l'esquema del vocalisme àton del bloc occidental amb unes petites modificacions: la [o] en posició àtona no és present en el xipella i la [a] passa a pronunciar-se [ɛ] a la zona estudiada. La [e] de l'esquema del bloc occidental és la que en el xipella es realitza [i]. Hi Trobem, també, el so [ɛ]. Per tant, l'esquema del vocalisme àton en posició postònica final de la zona estudiada seria el següent:

9. Vegeu annex: apartats III i IV pp. 81-90 del treball complet.

10. Vegeu subjecte 3. pp. 33-37 del treball complet.

I el segon és igual que l'esquema reduït del vocalisme àton en el bloc oriental:

[u] [i]
 [ə]

Esquema del vocalisme àton de la zona estudiada en posició pretònica.

Tot i que, com hem vist, algunes vegades el so [ə] passa a pronunciar-se [i] per un procés d'assimilació vocàlica en posició pretònica o degut a la presència d'una palatal.

El tancament de la [ə] en [i] per la presència d'una palatal és present en la majoria d'entrevistats i també en el parlant del bloc occidental. Un clar exemple és el verb deixar, que es pronuncia [diʃá]; actualment, trobem aquest tancament en la parla habitual de la població de la zona tot i que no xipellegi.

La presència de la [i] en posició pretònica la trobem en la majoria d'entrevistats i és freqüent en la parla de la zona actualment: [siról] soroll, [ʒinól] genoll, [istíu] estiu...

Un altre tret característic del xipella i del tarragoní que hem pogut veure en molts dels entrevistats és la palatalització de la consonant nasal /n/ quan va precedida de diftong decreixent amb la semivocal i. Aquest tret també el trobem en les entrevistes dels parlants pertanyents al bloc del català central i del català nord-occidental: [fɛjɛ] feina.

En les entrevistes s'ha pogut veure que quan un mot comença per *al-*, la majoria dels entrevistats pronuncien [u]: [uβəʒíniɛ] albergínia. Alguns d'ells, però, pronuncien un diftong decreixent: [əuβərkók] albercoc. La primera pronúncia és més freqüent en el català oriental, com podem veure en l'entrevista del parlant igualadí. La segona, en canvi, és pròpia del català occidental tal i com podem veure en l'entrevista del parlant lleidatà. Tot i així, algun parlant canvia la pronúncia [ə] per [ɔ] en el mot albergínia: [ɔzβəʒíniɛ]; aquesta pronúncia és molt freqüent a la zona.

Si tenim en compte l'entrevista del parlant del bloc nord-occidental, trobem l'ús de l'article masculí *lo*. Tal i com hem pogut observar, algun entrevistat presenta una alternança entre l'article *lo*, propi del català nord-occidental, i l'article *el*, propi del català oriental.

Cal destacar que tant el parlant de la zona estudiada com el parlant pertanyent al bloc occidental presenten una africació de la consonant prepalatal [ʃ] en posició inicial i postconsonàntica: [tʃukuláɛ] xocolata.

Centrant-nos en els parlants que xipellegen, veiem que alguns pronuncien una [t] a final d'alguns mots com col·legi passant a pronunciar-se [kuléžit]. La pronúncia d'aquesta [t] a final d'alguns mots és molt comuna en la gent gran de la zona estudiada i, tal i com hem pogut comprovar, també en l'entrevistat lleidatà: [ʒénit] geni.

Quant a pronoms febles, presenten la forma reforçada davant les formes verbals que comencen en consonant en la majoria dels parlants entrevistats. En alguns casos, alternen la forma reforçada, pròpia del català oriental, i la forma plena, pròpia d'algunes zones del català occidental.

Fixant-nos en el parlant del bloc occidental, observem la neutralització de *a/e* en [a] a inici de mot: [agzákte] exacte. Aquest tret, característic del català d'aquesta zona, no es dona en la parla xipella ja que, com hem dit anteriorment, pertany al bloc oriental i, més concretament, al català central.

Un tret comú entre els entrevistats que xipellegen, l'entrevistat del bloc occidental i l'entrevistat del bloc oriental, és la pronúncia de la conjunció disjuntiva o ([ó]), que passa a pronunciar-se [u].

Quant a flexió verbal, no ens centrarem en les dues entrevistes que no pertanyen a la zona; la conjugació verbal dels entrevistats que fan el tancament de la *e* en [i] la tenim resumida en les taules anteriors¹¹. Cal remarcar, però, que la pronúncia [əj] de l'auxiliari *he* de la primera persona singular del pretèrit perfet d'indicatiu també és present en la pronúncia del parlant lleidatà, així com el tancament de la *e* en [i] en el cas de *menjar*: [mɨɲʒá] ja que es produeix per palatalització. Un altre tret comú és la no sensibilització de la *r* final en els infinitius acompanyats de pronom feble; es produeix un emmudiment d'aquesta: [aʔekláu] arreglar-ho. En algun cas, la pronúncia d'algun entrevistat es veu influenciada pel català nord-occidental en conjugar la primera persona plural del pretèrit imperfet de subjuntiu: [diýésəm] en comptes de diguéssim.

Pel que fa referència al lèxic, trobem mots propis de la parla de cada zona. Per exemple, rosella s'anomena "rovella" o "peperepep" en la zona estudiada, "flari" en el bloc occidental i rosella en el bloc oriental. Passa el mateix amb mots com romaní, s'anomenen igual en la zona estudiada i en el bloc oriental, en el bloc occidental, en canvi, s'anomena "romer", igual que a l'Espluga de Francolí (Conca de Barberà)¹². El mot préssec es pronuncia diferent a cada zona: [présik] (xipella), [présik]/[prések] (català nord-occidental) i [présək] (català central). Succeeix el mateix amb el mot xirivia: [tʃuɪβíe] (xipella), [ʃuɪβíə] (català central) i [tʃoriβíe] (català nord-occidental) i amb el mot tomàquet: [tumákits] (xipella), [tumákots] (català central) i [tomátes] (català nord-occidental).

11. Vegeu punt 3.4.1. Tancament de la /e/ en [i] en la conjugació verbal.

12. Vegeu annex: apartat II p. 80 del treball complet.

Finalment, cal destacar la presència de pronúncies molt relaxades en totes les entrevistes, per exemple, [puðé] potser i també la presència de pronúncies vulgaritzades molt esteses per tot el territori, per exemple la pronúncia de la [ɣ] en el mot dues: [dúɣəs]/[dúɣis] o la pronunciació africada del so /ʃ/ en mots com [tʃəkuláte]. Al llarg de totes les entrevistes podem veure, també, molts castellanismes o pronúncies influenciades pel castellà; per exemple, *puesto* en comptes de lloc, *después* en comptes de després, *bueno* ([bénu]) per bé o val, *antepassats* en comptes d'avantpassats, etc. perquè han passat per una època de forta influència del castellà.

Resumint, tots els entrevistats que pertanyen a la parla xipella, conserven bastant tots els trets característics de la parla tot i que, en la majoria dels casos, ja podem veure algunes variacions d'aquests a causa de la recessió d'aquesta parla.

4. CONCLUSIONS

Aquest treball es basa en les entrevistes a vuit parlants pertanyents a la subcomarca de la Baixa Segarra i a dos parlants més, un de Lleida i l'altre d'Igualada per, posteriorment, fer-ne les comparacions pertinents.

A partir de les gravacions de les entrevistes, s'ha transcrit fonèticament les parts que contenen trets lingüístics que més interessaven. Posteriorment, s'ha remarcat els trets segons la llegenda de colors i a partir d'això, s'ha fet un comentari individual de cada entrevista.

Finalment, s'han classificat les dades obtingudes en taules, s'ha fet un comentari general dels trets lingüístics del xipella que tenen en comú les parles de tots els entrevistats; i se'ls ha comparat amb els trets dels parlants pertanyents al bloc del català central i del bloc del català nord-occidental.

Després d'haver dut a terme tot aquest procés, s'ha pogut veure que el xipella està en clara recessió a la Baixa Segarra i que tan sols persones amb força més de 55 anys i que no s'han mogut mai del seu poble en conserven els trets més significatius, encara que, en la majoria dels casos, ja els estan perdent.

Les conclusions que s'han extret de les entrevistes estan detallades en el punt anterior però cal remarcar que, pel que fa referència al lèxic, alguns mots amb tancament xipella s'utilitzen en la parla habitual de la població d'edat avançada encara que no xipellegi de forma general: "préssic" per préssec, "tomàquits" per tomàquets, "ginoll" per genoll, "siroll" per soroll, "xigrons" per cigrons... I en les generacions encara més grans, podem veure que també conserven aquest tancament en algunes formes verbals, sobretot en el pretèrit imperfet.

En resum, a pesar que en els parlants entrevistats s'hagin pogut observar característiques del xipella, són una minoria de la població i per això la parla xipella està en clara recessió a la Baixa Segarra. Les generacions joves ja no el parlen i les més grans només en conserven alguns trets que, en moltes ocasions, ja s'estan veient afectats per aquest procés de recessió; per exemple, el so [i] està derivant cap a un altre so: [e]. Aquest canvi es produeix pels efectes de l'estandardització, l'escolarització i també el to burleta que pren la societat davant aquest parlar minoritari considerant-lo "de poble" i de poc prestigi, encara que no hauria de ser així ja que tot dialecte és un signe d'identitat per a una població; com diu Veny,¹³ "en el seu sentit territorial, totes les varietats dialectals són dignes, respectables, amb les seves normes de puresa, correcció, propietat."

Segons aquest mateix dialectòleg, "un altre interès relatiu al dialecte deriva del fet de constituir un codi lingüístic no imposat des de fora, sinó heretat i sentit com una segona naturalesa del propi parlant, després de passar pel gresol d'infinites generacions. Codi natural, amb unes normes tàcites, sorgides com per una mena de consens popular, amb llibertat d'evolució que permet desmarcar-se d'altres comunitats, però dins unes limitacions que fan possible la comunicació, dues funcions importants del dialecte."¹⁴

Els resultats obtinguts d'aquesta recerca són els esperats ja que, malauradament, és un fet que el xipella s'està perdent en aquesta zona, així com en altres zones que tenen o, més ben dit, tenien aquesta parla. Malgrat tot, encara queden pobles on es conserva, com a Solivella, on el xipella s'ha convertit en un símbol d'identitat i d'orgull per alguns sectors de la població.

En la meua opinió, totes les zones amb una parla minoritària o, més ben dit, minoritzada, haurien de convertir-la en un signe d'orgull i d'identitat. Tant els mitjans de comunicació com l'educació són dos factors que juguen a favor del català estàndard i fan que aquesta recessió sigui més i més ràpida. A més a més, "el major o menor acostament a la llengua comuna o al seu dialecte base, en aquest cas el català central, pot haver provocat una autoavaluació diferent que va de l'egocentrisme de certes contrades que creuen parlar la millor varietat de la llengua a la infravaloració de parlars fronterers, com el xipella, o de parlars fortament contaminats per una altra llengua hegemònica".¹⁵ Tot i així, s'haurien d'incentivar les parles minoritàries des de casa perquè no només el xipella s'està perdent, sinó que molts altres parlars com el pallarès, el parlar "salat", el rossellonès, etc. també.

13. Vegeu VENY, Joan. *Introducció a la dialectologia catalana*. Barcelona. Enciclopèdia Catalana, 1986. Biblioteca Universitària. 4.

14. Ibid.

15. Ibid.

BIBLIOGRAFIA

- ALBAREDA, Maria. *Recull núm. 5. Monogràfic dedicat a Maria Albareda Vidal*. Santa Coloma de Queralt: Editat per l'Associació Cultural Baixa Segarra, 1998.
- ALEGRE, Montserrat. *Dialectologia catalana*. Barcelona: Editorial Teide, 1991. Col·lecció "El Blau Marí" núm. 9.
- CASTELLANOS LLORENÇ, Carles i JOAN MARÍ, Bernat. *Llengua i variació*. Vilassar de Mar: Editorial Oikos-tau, 1993.
- MARTÍ, Joan (coord.). *Coneguem els nostres parlars*. Barcelona: Editat per la Generalitat de Catalunya (Comissió Interdepartamental de Recerca i Innovació Tecnològica), 1985.
- MOLLÀ, Toni. *Manual de sociolingüística*. Romanyà: Edicions Bromera, 2002.
- NOGUÉS, Angelina. "Aproximació a l'estudi del xipella. Característiques i perspectives", dins de A.C.A.G. (coord.). *Recull núm. 1*. Santa Coloma de Queralt: Editat pel Centre d'Estudis de l'Associació Cultural Alt Gaià, 1993, pp. 113-121.
- PLAZA, Carme. "Mari lis sopis són calentis (o una aproximació als parlars de la Conca)", dins SIFRE, Francesc (coord.). *Aplec de Treballs núm. 3*. Montblanc: Editat pel Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 1981, pp. 75-101.
- PLAZA, Carme. "Fonètica dialectal i fonètica estàndard. Els factors sociolingüístics del canvi", dins de SOLÉ, Maties (dir.). *Aplec de Treballs núm. 8*. Montblanc: Editat pel Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 1988, pp. 7-22.
- PORREDON, Romi. *De llevant fins a ponent. Els parlars catalans*. Barcelona: Editorial de la Magrana, 1992.
- VENY, Joan. *Els parlars catalans*. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1983.
- VENY, Joan. *Introducció a la dialectologia Catalana*. Barcelona: Editat per Enciclopèdia Catalana, 1986. Biblioteca Universitària. 4.
- DICCIONARI CATALÀ-VALENCIÀ-BALEAR (IEC): <http://dcvb.iecat.net>
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: www.iec.cat
- RACÓ CATALÀ: <http://webs.racocatala.cat/cat1714/llengua/d-01.htm>

AGRAÏMENTS

Voldria agrair a totes les persones que m'han ajudat al llarg de tota la recerca perquè gràcies a elles, aquest estudi ha estat possible:

A la Montserrat Santacana, al Pere Sugranyes, a l'Antoni Sureda, a la Lluïsa Solé, al Pere Roset, al Josep Balcells, al Claudi Trullols, al Josep Mª Palau, a l'Isidre Segué i a la Josefa Qui per haver accedit a ser entrevistats.

A l'Encarna Boladeras, la meva mare, que m'ha acompanyat a tots els pobles per fer les entrevistes.

I a l'Angelina Nogués, la meva tutora, per haver-me ajudat en tot l'estudi.

Gràcies a tots.